

Bijsterveld, A.-J.A., *Do ut des. Gift Giving, Memoria and Conflict Management in the Medieval Low Countries* (Middeleeuwse studies en bronnen 104; Hilversum: Verloren, 2007, 307 blz., €29,-, ISBN 978 90 6550 958 1).

Het is eigenlijk merkwaardig om de bundel *Do ut des* hier te bespreken, omdat de lezers van dit tijdschrift niet het beoogde publiek vormen. De bijdragen zijn bestemd voor onderzoekers die niet de Nederlandse taal machtig zijn. De doelstelling van de auteur is enerzijds de grenzen van de ‘obvious citation communities’ van de mediëvisten te doorbreken. Anderzijds wil hij een grotere bekendheid geven aan het historisch onderzoek dat in België en Nederland wordt verricht en tegelijkertijd de mogelijkheden en het belang van het middeleeuwse bronnenmateriaal uit de Lage Landen laten zien (13, 16). Hiertoe heeft de auteur negen artikelen bijeengebracht over geschenken-uitwisseling in de middeleeuwse Nederlanden. Het boek heeft met de driedeling die uit de titel blijkt een goede samenhang. De eerste vier bijdragen gaan in op het verschijnsel geschenken-uitwisseling als een sociaal bind- en machtsmiddel. Deze worden gevolgd door drie hoofdstukken gewijd aan specifieke schenkingen, memoriestichtingen. Twee hoofdstukken over geschenken-uitwisselingen in relatie tot conflictbeheersing besluiten het boek. Het geheel is voorzien van een heldere inleiding en een uitgebreid bronnen- en literatuuroverzicht. Acht van de opgenomen artikelen zijn al eerder verschenen tussen 1997 en 2003, meestal in een Nederlandse versie, maar soms (ook) in een Engelse. Zonodig zijn ze geactualiseerd en uitgebreid.

Het is duidelijk dat de auteur niet pretendeert een overzicht van de mediëvistiek in België en Nederland te geven, maar zich richt op het terrein waarmee hij zich bezighoudt. Hij beperkt zich bovendien tot de volle middeleeuwen en in geografisch opzicht tot het Brabant en Lotharingen van die tijd. In het eerste hoofdstuk beschrijft hij de *status quaestionis* van het internationale historische debat en het gebruik door historici van concepten ontleend aan de antropologie en sociologie. Dit artikel, waarvan eerdere versies in 1996 en 2001 verschenen¹, is aangevuld met een nawoord waarin de ontwikkelingen vanaf ca. 1990 worden nagegaan. Er lijkt sprake van ‘een terugkeer naar de bronnen’ en Bijsterveld bepleit in zijn tweede hoofdstuk, oorspronkelijk in 1998 gepubliceerd², deze aanpak met een conceptuele te

¹ A.-J.A. Bijsterveld, ‘Middeleeuwse vrome schenkingen als instrument van sociale integratie en politieke machtsvorming. Een historiografisch overzicht’, *Tijdschrift voor Geschiedenis* 109 (1996) 443-464; idem, ‘The Medieval Gift as Agent of Social Bonding and Political Power. A Comparative Approach’, in: E. Cohen, M.B. de Jong (eds.), *Medieval Transformations. Texts, Power, and Gifts in Context* (Leiden 2001) 123-156.

² Idem, ‘De middeleeuwse vrome gift tussen rechtshandeling en phénomène social total’, in: D. Heirbaut en D. Lambrecht, *Van oud en nieuw recht. Handelingen van het XVde Belgisch-Nederlands Rechtshistorisch Congres. Universiteit Gent 16 en 17 april 1998* (Antwerpen 1998) 17-31.

combineren. Als redenen geeft hij de aard en beperkte omvang van het bronnenmateriaal uit de Nederlanden naast tekortschietende (rechts)historische methodiek. Hierin is naar zijn mening te weinig oog voor de coherentie en complexiteit van de middeleeuwse samenleving en ligt de nadruk teveel op de uitkomst in plaats van het proces (51-53). In navolging van onder andere Roger Sablonier vraagt hij aandacht voor de functie van diplomatieke bronnen, die zich niet tot de feitelijke inhoud beperkt (59). In *case studies* worden vervolgens op bekwame wijze verschillende soorten bronnen gecombineerd en aan de theorie getoetst. In het ene geval gaat de auteur hierbij uit van de theorie, terwijl in het andere geval de bronnen het uitgangspunt vormen. In de enige nieuwe bijdrage, hoofdstuk 6, staat het gebruik van de term *memoria* in de bronnen centraal.

Of de auteur zijn doelstellingen heeft bereikt, is hier niet vast te stellen. Het eerste doel lijkt een beetje achterhaald gezien het aantal congresbundels van de afgelopen jaren, die ook Bijsterveld vermeldt en waaruit blijkt dat mediëvisten uit verschillende taalgebieden, inclusief de Nederlandse en Belgische, elkaar wel hebben gevonden.³ Het boek is misschien niet spectaculair vernieuwend, maar biedt een goed overzicht van het onderzoeksveld. De illustratieve *case studies* geven een beeld van het beschikbare bronnenmateriaal in de Nederlanden en het vakmanschap van de onderzoeker. Dit maakt de bundel uitermate geschikt voor studenten en onderzoekers in opleiding, naast geïnteresseerden die zich snel wil inlezen in het onderwerp.

Renée Nip, Rijksuniversiteit Groningen

³ Bijvoorbeeld G. Althoff, J. Fried, P.J. Geary (eds.), *Medieval Concepts of the Past. Ritual, Memory, Historiography* (Washington D.C. 2002); T. van Bueren met medewerking van A. van Leerdam (eds.), *Care for the Here and the Hereafter. Memoria, Art and Ritual in the Middle Ages* (Turnhout 2005); M. Margue (ed.), *Sépulture, mort symbolique du pouvoir au moyen âge. Tod, Grabmal und Herrschaftsrepräsentation in Mittelalter. Actes des 11e Journées Lotharingiennes, 26-29 septembre 2000* (Luxemburg 2006); J.-C. Schmitt en O. Gerhard Oexle (eds.), *Les tendances actuelles de l'histoire du moyen âge en France et Allemagne. Actes des colloques de Sèvres (1997) et Göttingen (1998)* (Parijs 2002).

Mout, M.E.H.N. (ed.), *Plakkaat van Verlatinge. Vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien* (Groningen: Historische Uitgeverij, 2006, 81 blz., €25,-, ISBN 90 6554 093 8).

Historici hebben zich in het verleden vaak afgevraagd waarom de Nederlandse rebellen in 1581 zo weinig ruchtbaarheid gaven aan hun opzienbare ‘verlatinge’ van Filips II. Nicolette Mout biedt in deze editie van het Plakkaat van Verlatinge een verklaring voor die terughoudendheid en verkent de politiektheoretische en historische betekenis van het plakkaat. Haar heldere analyse gaat vergezeld van een geannoteerde hertaling van de oorspronkelijke Nederlandse tekst en een facsimile van de gedrukte versie zoals die in 1581 door Charles Silvius werd uitgegeven. Ingewijden zal deze editie bekend voorkomen, want het betreft een herziene uitgave van de tekst uit 1979 van dezelfde auteur (destijds niet besproken in de *BMGN*).

Toch heeft deze heruitgave nieuws te bieden. Zo heeft de auteur het historiografische overzicht geactualiseerd, een verantwoording van de drukgeschiedenis van het plakkaat toegevoegd en het notenapparaat aanzienlijk uitgebreid. Tot de verwerkte literatuur behoren de publicaties van Quentin Skinner, Catherine Secretan en Martin van Gelderen, terwijl hier en daar ook stilistische veranderingen zijn aangebracht. Deze aanpassingen hebben overigens niet geleid tot een dramatische wijziging in de interpretatie van het plakkaat. Dat zegt misschien iets over de duurzaamheid van Mouts oorspronkelijke werk.

De auteur opent met een beknopte bespreking van de plaats van het plakkaat in de Nederlandse geschiedenis, en behandelt vervolgens de politiektheoretische achtergronden. Dit laatste aspect heeft ook in de geschiedschrijving de meest aandacht getrokken. Was het besluit om Philips II te verlaten nu gemodelleerd naar recente calvinistische verzetstheorieën, een modieus importproduct van Franse monarchomachen, of eerder gebaseerd op lokale middeleeuwse tradities? Mout weegt de verschillende interpretaties en concludeert dat in de considerans van het stuk in ieder geval ‘niets specifiek zestiende-eeuws, ontleend aan Calvijn, de monarchomachen of wie dan ook’ schuilt (pagina 33). De theoretische rechtvaardiging van de opstand tegen het Habsburgse gezag was bovendien een proces dat pas in de loop van het conflict vorm kreeg. Het tussentijdse resultaat van juli 1581 leverde een eclectische tekst op waarin verschillende partijen zich moesten kunnen vinden.

Na een analyse van de theorie is er aandacht voor de politieke praktijk. Al vanaf 1572 waren in het rebellenkamp stemmen opgegaan om een andere vorst aan te nemen, maar serieuze pogingen daartoe strandden aanvankelijk. Niet alleen bleek het voorstel moeilijk te slijten bij potentiële kandidaten (waaronder de Engelse koningin Elizabeth), maar ook bestond er onenigheid over de voorwaarden waarop de nieuwe soeverein mocht regeren. De mislukte vredesonderhandelingen in Breda (1575) en Keulen (1579) en de polarisering die daarop volgde, dienden in zekere zin als katalysator voor de definitieve breuk met Philips II. De ‘verlating’ werd dus niet gestuurd door de hoop op een